

Dr. Josip Korošec:

Staroslovenska grobišča v severni Sloveniji

Celje 1947. Založila in tiskala tiskarna družbe sv. Mohorja v Celju.
Mala osmerka. 145 strani, 46 slik, 4 tabele

Dimenzije in rezultati staroslovenskega arheološkega raziskavanja so skopi. Skromen inventar nizkega števila slučajno odkritih in ne vselej najboljših izkopanih grobišč, ki nam v naših muzejih ni v celotnem obsegu na razpolago, proži s pičlo in večinoma kataloško ali pa šovinistično-fašistično literaturo¹ dokaj nepovoljno podobo našega zgodnj srednjeveškega starinoslovja. Kot naša prva širša in sintetična publikacija iz območja staroslovenske arheologije predstavlja Koroščeva knjiga zatega delj plod nadvse trudapolnega znanstvenega dela, po svoji vsebini pa tvori pozni začetek in podlago intenzivnega proučevanja, ki bo moglo mnogo prispevati k razsvetljevanju prvih poglavij povestnice Slovencev.

Prvi del Koroščeve študije je odmerjen opisu grobišč, njih inventarju in vrstam. Najvažnejša staroslovenska nekropola v severni Sloveniji je na Ptujskem gradu, kjer so 1909 našli na prostrano grobišče, ki leži na rimskih razvalinah, katerega pa niso raziskali v celoti, tako da je bil ostali del groblja odkrit šele z izkopavanji v letih 1946—1947, ki v tej knjigi kajpada še niso mogla najti svoje obdelave. Dve leti pred odkritjem staroslovenske postojanke v Ptuj so trčili na Hajdini na 20 staroslovenskih grobov, ki so nekoliko bogatejši kot ptujski. Nadaljnja staroslovenska najdišča na Štajerskem so v Središču, nahajališče, ki so ga proučevali 1907 in 1908, dalje grobišče v Puščavi pri Slovenjgradcu, o katerem izkopavanju pa nam tečejo podatki sila redko, prav tako kakor o zgodnj srednjeveškem groblju v Laški vasi pri Celju, kjer so odkopali 12 grobov, ki naj bi bili po mnenju W. Schmidta iz 6. ali 7. stol., zadnje gradivo pa predstavlja slučajna najdba obsenčnih obročkov v Veržaju.

¹ Reinecke P., Slawische Gräberkunde im kroatischen und slowenischen Gebiet, Zeitschrift für Ethnologie 29 (1897), 562 sl. — Isti, Studien über Denkmäler des frühen Mittelalters, MAGW 29 (1899), 49 sl. — Pollak F., Prazgodovinske najdbe v ptujski okolici, ČZN 4 (1907), 226 sl. — Kovačič F., Izkopavanje v Središču, ČZN 5 (1908), 77 sl. — Schmid W., Altslowenische Gräber Krains, Bericht Landesmuseum Rudolfinum (Laibach 1908), 17 sl. — Skrabar V., Das frühmittelalterliche Gräberfeld auf Schloss Oberpettau, ZHVSt 8 (1910), 119 sl. — Isti, Frühmittelalterliche Gräberfunde in Untersteiermark bei Pettau, MAGW 42 (1912), 355 sl. — Schmid W., Südsteiermark im Altertum, Südsteiermark (Graz 1925), 24 sl. — Ložar R., Arheološke najdbe na Bledu, GMDS 10 (1929), 58 sl. — Isti, Poročilo o arheološkem delu Narodnega muzeja v Ljubljani v letih 1928—1930, GMDS 11 (1930), 33 sl. — Isti, Vodnik po zbirkah Narodnega muzeja v Ljubljani (Ljubljana 1931), 77 sl. — Isti, Dve najdbi iz staroslovenske dobe, GMDS 18 (1937), 135 sl. — Isti, Staroslovensko in srednjeveško lončarstvo v Sloveniji, GMDS 20 (1939), 180 sl. — Dimklage K., Studien zur Frühgeschichte des deutschen Südostens, Südostforschungen 5 (1940), 58 sl. — Isti, Frühdeutsche Bodenfunde aus Krain und Untersteiermark, Germanenerbe 6 (1941), 69 sl. — Isti, Frühdeutsche Volkskultur der Ostmark im Spiegel der Bodenkultur von Untersteiermark und Krain, MAGW 71 (1941), 235 sl. — Isti, Oberkrains Deutschtum im Spiegel der karolingischen Bodenfunde, Carinthia I 131 (1941), 360 sl. — Isti, Frühdeutsche Volkskultur in Kärnten und seinen Marken (Ljubljana 1943). Poleg Koroščevega je naše najboljše staroslovensko arheološko delo razprava L. Karamana, Iskopine društva »Bihaća« u Mravincima i starohrvatska groblja, Rad Jugoslavenske akademije 268 (1940), 1 sl.

Okostnjaki leže v enostavnih grobovih, katerih oblik ni mogoče zaznati, ker so bili po vsem sodeč le skromni humki, niso pa izdelani iz nepravilnih kamenitih kosov, kot starohrvatski grobovi v Dalmaciji. Ker sta grobišči v Ptuju in Središču na kraju nekdanjih rimskih poslopij, se nam pripeti, da se mestoma namerimo na okostnjake, ki imajo okoli sebe kak kamen odnosno ležijo ob ostankih rimskih stebrov, kar nas ne sme zapeljati, da bi postavili analogijo med staroslovanskimi groblji v Dalmaciji in severni Sloveniji. Grobovi sami so relativno kaj plitki, kjer pa je njihova globina večja, razvidimo iz profilov obilico nasipnega materiala, tako da so danes ti grobovi vse globlji, kot o bili v zgodnjem srednjem veku, a razporejeni so v podolžnih vrstah in sestavljajo tako zvana grobišča v vrstah, ki so preostanek in nadaljevanje običaja pokopavanja iz predkrščanske dobe.

Arheološki inventar štajerskih staroslovanskih najdišč je razmeroma boren in kaže raznovrstne ovratnice, uhane, obsenčne obročke, prstane, kraguljčke, verižice, priveske, bisere ter zaponke.

Drugi razdelek Koroščeve knjige obravnava izkopano arheološko in antropološko gradivo, kjer velja prvi odstavek obsenčnim obročkom. Ta nakit so našli po vsej Srednji Evropi, kjer so živeli Slovani, slediti pa jim moremo tudi v področjih, ki niso bila nikoli naseljena po Slovanih. Po navedbi literature o nošnji obsenčnih obročkov nam avtor razgrinja češke, nemške, madžarske in naše hipoteze o izvoru in sprejemu tega arheološkega elementa po Slovanih (Niederle, Červinka, Müller, Lissauer, Hampel, Pič, Virchov, Beltz, Schmid, Brunšmid, Karaman, Eisner, Borkovsky, Reinecke, Nass, Dinklage), nato pa preide h kritični obravnavi Dinklagejevih arheoloških trditvev in zaključkov, po katerih bi mogli glede na merovinško obročke z S-petljo na eni strani in obročke, ki so se razvili iz merovinških (odprti in večji), ter majhne odprte obročke z S-petljo, potegniti etnično ločnico med Slovani in Nemci v zgodnjem srednjem veku. Po Dinklageju je treba vse kraje v Sloveniji, kjer so našli S-obročke, pripisati ozemlju nemških kolonistov. Manjši tip S-obročkov, v premeru 10—30 mm, so sprejeli v drugi polovici 10. stol. Slovani na Češkem, Moravskem, Hrvaškem ter Madžari na Ogrskem, medtem ko obročkov nad 30 ali celo 50 mm na slovanskih teritorijih po njegovem ni bilo. Razlika med velikimi in malimi S-obročki mu zadostuje za zgodnje srednjeveško etnično razmejitev Slovanov in Nemcev. Razbor S-obročkov z naših nahajališč nam pokaže, da je njih večina malega premera, kjer pa zazremo tudi večje, se le-ti pojavljajo vzporedno z manjšimi, tako da jih nikakor ne moremo prišteti Germanom. S-obročki so se po Korošču razvili nekje v Panoniji, verjetno pa so jih uporabljali že mnogo prej. Izkopanih je še več vrst obsenčnih obročkov, toda ti so po problematiki svojega izvora in kot etničnozgodovinski vir manj pomembni in zanimivi.

Najdeni uhani se dele v tri vrste: belobrdске uhane, granulirane uhane in uhane polmesečnega tipa. Zadnji so značilni za kettlaški kulturni tip, za katerega misli Korošec, da je nastal na kettlaški kulturi, na istem ozemlju brez izmene prebivalcev in prevzel lunasti tip uhana, ki ga je poznal sam prav od kettlaškega kulturnega kompleksa. Pod vplivom zahoda se je začelo vlaganje z emajlom, način ornamentacije, katerega si je kettlaška kultura prisvojila in dalje izdelovala. — Večvrstne so tudi visoko kvalitetne ovratnice: ovratnice iz debelejših, krožno ovite žice, ovratnice s tanjšimi, verižno vezanimi členki, ovratnice z razno-terimi biseri in pletene ovratnice, katerih domovina naj bi bila po Brunšmidu v Panoniji. Od priveskov na ovratnicah so najčehči kraguljčki, na katerih vidimo včasih sledove tkanin, redkejši so priveski v obliki gumbov in dvodelni priveski.

Zapestnice, ki so tipičen pojav za belobrdsko kulturo so v severnoslovenskih grobiščih precej maloštevilne. Razlikujemo tri tipe: zapestnico iz debelejših členkov s podolgovatim priveskom, zapestnico navadne

oblike z debelejšo bronasto žico, rombičnim presekom in spiralno uvitima koncemu ter zapestnico s kačjimi glavami.

Najmnogoličnejše gradivo so številni prstani, mnogo manj pa je fibul in gumbov, medtem ko poznamo od orodja in orožja samo dva noža iz Slovenjgradca in Ptuja, kresilo iz Slovenjgradca, trobridno strelico iz Središča ter kopje, tulec in dve posrebreni ostrogi iz Slovenjgradca.

Edini keramični najdbi štajerskih nekropol sta dva lončka iz Slovenjgradca, ki sta sorodna s posameznimi oblikami keramike keszhelske kulture v Slavoniji, na Ogrskem in Slovaškem, a so ju zaradi njune širine primerjali s podobnim materialom iz Nemčije. Ob problemih našega domačega lončarstva da Korošec besedo Borkovskemu, po katerem je iskati slovanski keramiki na Češkem izvor v mlajši latenski kulturi, hkrati pa podčrtuje merovinski vpliv. Iz keramike 4. do 6. stol. se je razvila slovanska gradišna kultura, na katero so vplivali tudi Germani, ravno tako pa je pri stvarjanju slovanske keramike v Srednji Evropi soodločala še provincialna rimska kultura. Razvoja naše keramike ni moči ugotoviti, ker imamo premalo gradiva in so doslej neznan najdišča še nepreiskana.

Antropološkega gradiva je mnogo, vendar nam ti podatki za etnično opredelitev grobišč ne morejo dati odgovora.

Po kratkem pregledu zgodnjerednjeveških kulturnih krogov Panonije in Vzhodnih Alp preide Korošec h kulturni in časovni določitvi severnoslovenskih grobelj. Inventar se sklada z materialom belobrdске kulture, analogija, kateri je, s stavljanjem naših nekropol v 10. in 11. stol., prikrojena tudi datacija.

Toliko Korošec. Z njegovo knjigo, kjer nam je do zadnjih potankosti naslikal štajerska staroslovanska nahajališča ter njihov inventar, smo dobili v okviru mogočega popolen stvarni popis in s tem izdajo zajetne mere arheološkega dela gradiva za zgodovino Slovencev v srednjem veku, kar moremo težko zadostno vrednotiti. Koroščevo razčlenitev izkopanega materiala pomeni v naši staroslovanski arheologiji izredno važno ter vsega priznanja vredno pionirsko znanstveno delo, ki ga pri nas v toliki meri še ni nihče opravil, tako da je ta publikacija kljub svojemu pokrajinskemu karakterju skupno s citiranim Karamanovim delom pričetek, obenem pa potokaz celokupnega jugoslovanskega zgodnjerednjeveškega starinoslovja. Navzlic nekaterim pomanjkljivostim in regionalnemu obeležju nam bo moglo Koroščevo delo s svojim seznamom najdb in njihovim obširnim komentarjem dobro služiti kot začasni priručnik naše staroslovanske arheologije, ki pa bo zaradi svoje obsežnejše priprave uporabljiv tudi za ostala balkanska področja, zakaj zgodovinar bo našel v dolgem in skrbno sestavljenem katalogu mnoge dobrodošle podatke, našemu zgodnjerednjeveškemu arheologu pa je zaenkrat ta knjiga teoretično izhodišče nadaljnjega raziskovanja.

Preden se podrobneje pomudim pri vsebini Koroščeve študije, bi najprej izrekel nekaj pripomb k njegovemu datiranju štajerskih staroslovanskih nekropol. S propadom Obrov od mre keszhelska kultura; na njenih osnovah se razvije v Vzhodnih Alpah kettlaški, v Panoniji pa belobrdski kulturni kompleks, kjer moremo po najdenih madžarskih novicah datirati nekoliko grobov v 11. stol. Enotna materialna slika panonskih in naših nahajališč dokazuje njihovo pripadnost istemu kulturnemu krogu.

Ali pa sledi iz tega res tudi časovna paralelnost prav z onimi grobovi iz 11. stol.? Korošec sicer res dopušča možnost delitve grobov v starejše in mlajše, toda spodnja meja, ki jo pri tem zagovarja (druga polovica 10. stol.), se mi vendarle zdi nezadovoljliva. Prav zaradi našega razmeroma še majhnega poznanja belobrdске kulture in njenega razvoja mislim, da nas pritegnitev zgodovinskih podatkov sili k previdnosti pri sprejetju te Koroščeve teze. Teritorij, na katerem se je razvila na temelju obrsko-slovanske keszhelske belobrdska kultura, je zamenjal obrsko nadoblast s frankovsko ob zlomu Obrov konec 8. stol. Ta politična vključitev v frankovsko državo pa pomeni tudi preokret v gospodarskem in

družbenem življenju: v pospešenem tempu prerasča dofevdalna (barbarska) slovenska družba v fevdalno, razvoj, v katerem predstavlja tudi tukaj odločilno prelomnico upor Ljudevita Posavskega in Ludvikova upravna reforma 828. Pri tem pa ne smemo izgubiti izpred oči tudi prisilnega pokristjanjevanja, kateremu je pomagala sekati pot še ugodna stopnja družbenega razvoja, zakaj cerkev na fevdalizacijo ni vplivala le posredno, marveč tudi neposredno — prav v tem področju dobi Salzburg že v 9. stol. veliko zemljiško posest. Ne trdim, da je karolinško prisilno pokristjanjevanje pomenilo pri nas konec poganstva, vendar pa je dejstvo, da je bilo versko življenje pod vodstvom karantanskih pokrajinskih škofov Teoderika (od 799 pokraj. škofa v Karantaciji in Spodnji Panoniji) in njegovih naslednikov Otona in Osvalda, ki so uredili v svojih pokrajinah prvo cerkveno upravo, kot nam pričajo nastajajoče cerkve, med drugim tudi v Ptujju (med 840 in 859², 873³), tod precej živahno. Vse to utrjuje mnenje, da se okrog 800 tudi za vzhodnoslovenska območja neha razdobje keszthelske kulture, kakor se je v Karantaciji nehalo ob podobnem, le nekaj manj odločnem prevratu že pol stoletja prej, ko je zamenjala keszthelsko kulturo karantanska. V tem moremo najti potrditev poleg razvoja v Karantaciji tudi v relativno jasnem razvoju grobišč v Dalmaciji, ki dobe po pokristjanjenju Hrvatov okoli 800 zaradi cerkvenega pritiska more oblike, a spremeni se tudi njihova vsebina, ki čedalje bolj kopni.

Vsekakor nas torej Koroščeva spodnja meja postavi pred vprašanje, kakšna je bila naša materialna kultura od 800 do 950, od kod naslonjenost belobrdске kulture pri nas na keszthelsko, če je vznik prve okrog 950, propad druge okrog 800. Ta arheološka praznina je moment, ki v tem pogledu poraja dvome.

Glede na način pokristjanjevanja pri nas, ki je v mnogočem dajalo v skladu z irskimi misijonskimi metodami koncesije pred pokristjanjenjem obstoječim razmeram — celo v odmeri desetine, ekonomski podlagi cerkvene organizacije — se mi kljub ostrim tozadevnim odlokom Karla Velikega taka koncesija v 9. stol. tudi v načinu pokopavanja ne zdi nemogoča, saj nam je znano, da je cerkev na Slovenskem posebej v prvih obdobjih ubirala mile strune, kar je omogočilo hitro ukoreninjanje krščanstva. O vplivu gornjih odlokov pa v vsakem primeru govore zelo ubogi predmeti v grobovih in veliko število grobov sploh brez vsakih dodatkov. Zato paralele z Dalmacijo ne bi tiral predalet. V tem primeru bi mogli domnevati, da se je belobrdska kultura razvijala pri nas že v 9. stol., s čimer se sklada tudi razvoj v Karantaciji.

Če bi pa material to izključeval — zlasti za ozemlje južno od Drave gledam zaenkrat na to glede na akvilejsko zanemarjanje misijonskega dela skeptično, pa tudi severno od nje me moti karantanski razvoj — bi arheološke najdbe prispevale nekaj bistvenih novih potez v slovenski zgodovinski razvoj tega časa: ta položaj bi si težko razlagali brez zelo močnega vpliva karolinške zakonodaje v 9. stol., v začetku 10. stol. pa bi se v okrilju madžarske oblasti belobrdska kultura razširila k nam v že dozorelem štadiju iz Slavonije. Naslonjena na še žive poganske tradicije bi spričo koncesij krščanstva preživela v načinu pokopavanja ponovno uvedbo nemške oblasti, do konca 11. stoletja, do izvedbe cerkvene reorganizacije v času boja za investituro. V vsakem slučaju pa nas vprašanje 9. stoletja sili zaenkrat k čakanju nadaljnjih arheoloških rezultatov.

Kot vidimo že iz problemov, ki se ob dataciji severnoslovenskih grobišč mnogoterno pojavljajo, more biti drugi del Koroščeve knjige ponekod nekoliko sporen.

² *Conversio Bagoariorum et Carantanorum*, c. 11, izd. M. Kos (Ljubljana 1956), 137.

³ Kos F., *Gradivo II*, 174, št. 232.

Prve najdbe, ki jih avtor obdeluje, so, kot smo že slišali, obsenčni obročki. Težišče tega poglavja je na izvoru odnosno sprejemu tega nakitja po Slovanih. Niederle ve, da se pojavljajo obsenčni obročki z S-končnico tudi v neslovanskih in predсловanskih grobovih, kot rimskih, merovinških in keszthelskih iz 7. in 8. stol., kar že itak komplicirano vprašanje še bolj zapleta, Lissauer pa zatrjuje, da so našli S-obročke že v sarmatskih grobljih 4. do 5. stol., podobno kakor Hampel, ki jih išče pri Sarmatih in Obrih, medtem ko sodi Eisner, da so nastali v keszthelski kulturi. Drugačnega mnenja je Borkovsky, kateremu se zdi, da je najstarejši obroček z S-petljo najden v gepidskem grobišču v Veresmart — Marosveresmartu (Turda — Tordaaranyos) na Sedmograškem, ki ga Roska datira v 6. do 7. stol. Z ozirom na to in na Hamplove trditve, da je bil najstarejši datirani obsenčni obroček na Ogrskem najden v Sás — Hárstyanu skupaj z denarjem Teodozija II., Borkovsky pravilno sklepa, da ne moremo že vnaprej trditi, da so se S-obročki razvili na zahodu, od koder naj bi jih potem prevzeli Slovani. »Že mnogo tipov S-obročkov na Češkem kaže, da so se tukaj križali vplivi raznih slovanskih pokrajin in da so zadnja stopnja razvoja zadnje skupine obročkov z S-petljo.« Borkovsky priznava samo možnost, da je prišel z zapada obroček z S-petljo na eni in kvačico na drugi strani, ker ga pogostokrat najdemo na nemških ozemljih, na vzhodu pa je le slabo poznan. Vsa ta različna mišljenja kažejo, da je izvor S-obročkov še zmeraj odprt; z ozirom na Niederleja, Lissauerja, Hampla ter Eisnerja bo pač izven dvoma, da se pojavljajo S-obročki v neslovanskih grobovih prej kakor v slovanskih. Vznik obsenčnih obročkov z S-petljo bi lahko našel pri Korošču več prostora. S-obročki, ki so jih nosili Slovani, so se razvili po Brunšmidovem, Karamanovem in avtorjevem naziranju nekje v Panoniji, od koder so se radialno razširili po vzhodni polovici Evrope. Temu nasprotujejo Dinklage, katerega zavrnitev smo spoznali že zgoraj, Reinecke, ki je zaradi najdbe enega obsenčnega obročka na Sedmograškem, ki ima germanski značaj in je v zvezi z zahodnimi najdeninami, uverjen, da S-obročki niso slovanskega izvora, Červinka, Virchow ter Beltz, ki so prepričani, da je S-obročke zanesla med Slovane arabska trgovina, in Borkovsky, po katerem so se S-obročki razvili v karpatski kotlini. Reineckejevo gledišče je vse prekrhko, da bi se moglo obdržati proti Korošču, a Červinki, Virchowu in Beltzu izpodnaša tla dejstvo, da so se našli S-obročki tamkaj, kamor arabska trgovina ni segala, medtem ko proti Borkovskemu Karamanovo zrelišče, da so našli obročke z S-petljo najprej v obrsko-slovanskih grobovih in šele potem pri ostalih Slovanih, bolj prepričuje.

Najštevilnejši uhani, ki pa so jih mogli nositi tudi kot obsenčne obročke, so tako imenovani belobrdski uhani z osnovnim tipom obročka s priveskom v obliki grozdica, ki je prejkone imel vzorce v bizantinskih uhanih, kakršne so našli tudi v Trilju v Dalmaciji. Zgodovinarja bi tu predvsem zanimalo, kako so dospeli ti predmeti v naše kraje; po Karamanu nimajo namreč starohrvatski dalmatinski uhani v Bizancu nikakih odgovarjajočih analogij, prav tako kakor ne češki. Niederle si razlaga to z zaustavitvijo bizantinske trgovine v Alpah. Akoravno velja vzhodni import le za starejšo dobo, bi zaslužil nakazani problem enako kot vprašanje izdelovanja teh uhanov vso pozornost. — Za kettlaški kulturni krog so značilni že s kranjskih grobišč znani lunasti uhani, katerih razmotrivanje tvori kot izsek obdelave kettlaškega tipa najinstitivnejši in naši zgodovini posebno zaželen del Koroščeve študije. Pribiti moramo, da izvirajo lunasti uhani z jugovzhoda, od koder so se razširili v Podonavje in alpski prostor, kjer so doživeli svoje imitacije in predelave. Tega v bistvu tudi Dinklage ne more zanikati. Od kod je prišel lunasti uhan v kettlaško kulturo? Korošec gre tukaj za Reineckejem, ki je ugotovil, da se v Vzhodnih Alpah nadaljujejo keszthelska groblja tudi v kettlaški dobi; etnična struktura prebivalstva je ostala torej ista, izmenjal se je zgolj lik njegove kulture. Ob tem faktu raziskuje Korošec nahajanje

lunastih uhanov kot prevzem istega nakitnega tipa iz keszthelske kulture, ki pozna to obliko — tehten zaključek, ki ima vsekakor mnogo zase.

Cetudi je Korošček ugovor Niederleju, ki vidi osnovne pletene ovratnice raztresene hkrati z ovratnicami orientalskega izvora po vsej Rusiji, ter sodi, da izvirajo vzorci pletenega nakita nekje od Črnega morja ali celo iz Perzije, utemeljen, kajti »mnogo pokraj in te ovratnice ne pozna in zato tudi niso vse najdbe med seboj povezane«, vrhu tega »pa lahko iščemo zanj o vzorce prav tako že v raznih ilirskih kulturah«, dobimo pa jo tudi v provincialni rimski kulturi, potrebuje Brunšmidovo in piščevo mnenje, da je domovina pletenih ovratnic in podobnega nakita v Panoniji, vseeno širše arheološke in historične podkrepitve. Primerno je avtorjevo opozorilo, da ni potrebno, da bi izvirali raznovrstni biseri na ovratnicah iz orientala ali pa z zahoda, temveč so jih pri nas uporabljali v ilirskih kulturah že zdavnaj prej.

Interesantna je zapestnica, kjer sta konca ornamentirana s kačjimi glavami, namesto katerih zasledimo pri ostalih slovanskih ljudstvih tudi druge živalske glave. Ne glede na pomanjkanje neposrednih zvez teh predmetov v Rusiji in v Podonavju, mislim, da smem v osnovi pritrditi Márki-Polloyi, češ da so prišle k Slovanom te živalsko ornamentirane zapestnice od vzhodnih stepnih ljudstev, za katera je to upodabljanje posebno značilno — element, ki ga Korošček pri graditvi slovanske kulture premalo upošteva.

Fibula iz Hajdine, ki ima emajl razdeljen v polja v obliki sončnega križa, in slovenjgraška fibula z orlom sta po svoji ornamentalni motiviki nezatajljivo uvoz z germanskega zapada, kar bi zahtevalo zgodovinsko raztolmačenje teh najdenin v staroslovanskih grobovih severne Slovenije. Slično je z reliefno apliko v obliki človeške glave, kakršne niso sicer izkopali dosedaj nikjer na Slovenskem. Odstavek o orodju in orožju se mi zdi v primeri z drugim gradivom po svoji važnosti nekam kratek.

Zadnji del knjige obsega karakteristike kettlaškega, belobrdskega in keszthelskega kulturnega kompleksa. Avtorjevo izjavljanje, da kettlaške fibule niso last nemških kolonistov, vseskozi drži, da pa je ta material germanski import, oziroma domači izdelek pod njegovim vplivom, tega tudi on ne pobija. Glede na to dejstvo in na motnost uhanov in njihovnega izvora je vprašanje vplivov v kettlaški kulturi rešljivo le v zvezi z zgodovinskim razvojem, česar pa Korošček žal ni upošteval. Tudi pri sicer plodnih izvajanjih o belobrdskem tipu pogrešam jasnejše zgodovinsko ozadje. Zelo sprejemljive so misli o keszthelskem kulturnem kompleksu, vendar bi zaradi obrskega gospodujočega položaja v njihovi državi menil, da so Obri imeli znatnejši vpliv na karakter te obrsko-slovanske kulture.

Kot smo torej videli, preveča Koroščevo knjigo trdno obvladanje časovno razsežnega podonavskega gradiva, kar se očituje tudi v njegovih v glavnem zanesljivih izsledkih, ki potekajo prav iz odličnega poznavanja materiala. Z ostroumnim in temeljitim pregledovanjem izkopanin ustvarja Korošček verigo duhovitih kritik, ki pa se zaradi nehistoričnega stališča arheologa, ki je razen omejenega in po svoji vrednosti še mnogokje nedognanega primerjalnega gradiva ter pomanjkljivega aktivnega objektiviziranja najdenin edina pomanjkljivost dela, ne povzpenjajo vedno v dovolj stabilne konstrukcije.

Glede pritegnitve primerjalnega gradiva se mi zdi prvovrstna hiba Koroščeve knjige to, da ne uporablja publiciranih izsledkov arheoloških izkopavanj v Sovjetski zvezi, brez katerih šepa že sama obdelava gradiva, zakaj oddvojenost današnjih slovanskih skupin konec prvega tisočletja ni bila tolikšna, da bi bila umestna cezura med podonavskimi in vzhodnoevropskimi področji.

Glede arheologije kot historične discipline pa sledeče: Arheologija nam daje možnost določiti osnovne gospodarske veje dane družbe in nas v splošnih potezah seznanja z razvojem družbenih odnosov in družbene miselnosti. Vsakokratni arheološki material nam pomaga po načinu svoje

izdelave razkriti tedanjo stopnjo proizvodnih orodij in produkcije vobče, grobovi z različno kakovostjo ali količino predmetov morejo izpričevati višino socialne diferenciacije, selitve arheoloških elementov pa rišejo ekonomsko-politične tokove, kar znači, da more arheologija izdatno podpreti zgodovino, ali še boljše: preiti z uporabo izkopanin kot zgodovinskih virov na polje historiografije. Pri tem nam ne sme biti v spotiko njena nekoliko groba kronologija in včasih premalo precizni zaključki, kajti tudi kot taka nam arheologija skupno z ostalimi viri pomore obnoviti posamezna obdobja v njihovih bistvenih črtah. Konkretnije: za 9., 10. in 11. stoletje imamo že toliko pisanih virov, da si lahko, navzlic temu, da nam nudijo za takratne razmere prav za prav le z nemških na naša področja prenešene podatke, pridobimo iz njih stvarne konture preteklosti naše zemlje. Naš tedanji socialni red in splošna zgodovina sta nam sicer znana, vendar nam pa manjka marsikatera podrobna predstava o tem razdobju, zakaj historični opisi, ki bi bili sestavljeni v slogu kakšnega Saksogramatika, našim pokrajinam niso bili usojeni. Predvsem je pomanjkljivo naše znanje o ekonomski podstavi te dobe, manjkajo vesti o tehniki produkcijskega procesa, o poljedelstvu, obrti, trgovskem življenju. Tukaj bi morala priskočiti na pomoč arheologija. Res je, da niso na Slovenskem odkrili še nobene staroslovanske naselbine, toda to ne more biti razlog, da nam naše izkopanine ne bi mogle ničesar povedati o življenju in kulturi starih Slovencev (str. 53). Naselbine nam morejo pripovedovati o poljedelstvu, načinu stanovanja, pridobivanju hrane in obleke, podatke o drugi proizvodnji in trgovini pa je skupno z zadostnim komparativnim gradivom do gotove meje sposoben in primoran dajati tudi gol, zgodovinsko interpretiran grobišni material. Dasi bi bili ti izsledki nenavadno važni, aktivizacija arheoloških najdb pri Korošču popolnoma manjka, kar je razumljivo, kajti deskripcija materiala, razvrstitev fragmentarnega primerjalnega gradiva, na tej podlagi pa od sodobnih historičnih dogajanj dokaj izolirano fiksiranje arheoloških vplivov, dojetih le iz zunanjih, stilnih in tehničnih podobnosti, ki so vodilna načela Koroščeve delovne metode, ne morejo privedi do zahtevanih rezultatov.

Namen in efektivni cilj Koroščevega dela je konec koncev še vedno podrobna določitev izkopanin, kar združuje pisec z ozkim ocenjevanjem arheološkega materiala, izločenega iz drugega historičnega gradiva. Ne zanikam velike važnosti točne opredelitve najdenih predmetov, izvirajoče iz dalekosežnih komparacij, mislim pa, da je to stoprav začetek arheološke dejavnosti, klasificirani material je treba uporabiti kot vir za zgodovino razvoja in načina proizvodnje ter produkcijskih odnosov — arheolog postane s pritegnitvijo pisanih in drugih virov, ki jih potrebuje za to nalogo, zgodovinar, enako kakor mora historik uporabljati tudi arheološko gradivo. Le taka povezava bo prinesla bistven napredek v delu in spoznanjih.

Angelos Baš.

Bogdan Binter:

Južni Slovani v srednjem veku

Založila Državna založba Slovenije, Ljubljana, 1947. Str. 175. Odobrilo Min. za prosveto LRS kot učno knjigo za nižje razrede gimnazij.

Naloga, ki jo je postavil pred nas čas glede zgodovinskih učbenikov, je pomembna in hvaležna predvsem v dveh pogledih: 1. Z odpravo starih učbenikov, pisanih po konceptu neznanstvenega idealističnega pragmatizma, naslonjenega le na idejna gibala in delo vodilnih osebnosti, ter z njihovo zamenjavo z novimi učnimi knjigami, ki bodo v smislu zgodovinskega materializma kazale živčno središče zgodovinskega razvoja tam, kjer v resnici je — v gospodarskem razvoju in razrednih bojih — bo zgodovina prvič pri nas dobila zadovoljive učne pripomočke za izvrševanje